

Atzoko Zegama

XABIER AZURMENDI

EGAN-EN OHARRA: Bada hainbat urte “Atzoko Zegama” liburua argitaratu zenetik. Irakurleak begira dezake Lan-kidetza Bildumako 3. Alea. Bertan dago gauzatua Xabier Azurmendi Zegamako semearen lan eder hau. Guk, gure aportazio xumea egin nahi dugu artikulu honetan. Horretarako Liburuko “Joxemari Otamendi” ren sarrera jarri dugu hemen gure ezagutza eta ipuin batzuk erantsiaz.

* * *

Oroitzapenak

1. Giza tankera

Gure artean askotan gertatzen zena:

Goizeko bederatzi eta erdiak inguru da. Aste buru-zuri bateko edozein egun dugu. Astelehen, astearte, asteazken... egun gehienetan ohi bezala.

Atea zabalik dago; eta hor datorkit barrura gure gizona: gizon mardula, urteetan heldua: ibileran eta janzkeran baldar samarra: aurpegi zurbil, kolore gabea, hiru-lau eguneko bizarrez erdi estalia: ile mototsa nahasi eta orraztu gabea, buru-kaskoko soil-unea ezin ezkutatzuz: paparrereko bizar beltza agerian: bata gisako jantzi luzea, goitik beherainokoa soinean: oinetako zahar arin-arinak: galtzerdiak jazten denborarik alferrik galdu gabe...

Tankera horretan azaldu ohi zitzaidan, maiz asko, gure Xabier Her-
naniko nire lan-gelan, hamaika urte luzetan. Etxe berean bizi izan gara
biok: goiko bizitzan, Xabier, bera bakarrik: behekoan ni, ni ere bakarrik.
A zer nolako bi mutil zahar prestu!

2. Gure berriketak

Bioi atsegin izan ohi zitzaigun gure arteko berriketaldi luze-zabala.
Egunak, irratsaioak, eskuartean gudukan egunkariak... zekarzkguten
albisteak izaten genituen mintza-gai.

Hasteko, begiratu bat bota ohi zion Xabierrek egun hartako egunka-
riari: gain-gaineko begiratua, motza, arina.

Aspalditik zuen Xabierrek irakurtzeko eta irakurria josteko halako
zailtasun bat, bere hitzetan erdaraz “dislexia” deritzana, eta hitz egi-
tekoan ere antzeman zitzaiona.

Argia zuen burua: hitza, ordea, motela eta makala. Zenbaiti bezain
mingain arin eta oparoa gertatu izan balitzaio, beste kukurruku bat
egingo zukeen Xabierrek bere bizitzan zehar.

Ez zen horrela gertatu. Beharbada, hobe berarentzat eta Euskal Her-
riarentzat. Ezagun izan ditugu gure artean, “krisostomoak”, urrezko
mingainak zituztenak, baina Euskal Herrian kabitzeko, herrialde hau
txikiegia iruditzen zitzaienak.

Zorionez, Xabier ez genuen izan, besteen gainetik kukurrukuka ari-
tzea gustatzen zitzaion oilarra.

3. Lehendabiziko ezaupidea

Donostian, Erroman, Valentzian eta Gasteizen Xabierrek eginiko
ikasketa-garai hartan, ez eta bere lehen olerki liburu argitaratu zuenean
ere, gure adiskidea ezagutzeko aukerarik ez nuen izan. Erbestean, Ame-
riketako lurralde zabaletan nenbilen urte haietan: hogeita bat urtetan
zehar.

Gogoan dut, ordea, oso gogoan, ezagutu nuen eguna. Etorria
nintzen Hernanira eta alboko herrian, Astigarragan, apaiz ezagun bat, D.
Felix Agirre, monjen kapeilaua, zegamarra, hil zen. Hiletara apaiz-kopu-
ru handia bildu ginen. Eta meza bukaeran, bi bertso bota zizkion iloba

apaizak hildako osabari. Bertsoak, fin-finak: bertsolariak ordea, trakets antza eman zidan.

Orduan ezagutu nuen Zegamako apaiz bertsolaria. Olerki liburu bat ere aterea zuela, esan zidaten. Ez nekien besterik.

4. Etxean hartua

Handik urte batzuetara, goiz batez, Donostiako Elizbarrutiko Bikario Nagusia, D. Jose Antonio Pagola, agertu zitzaidan etxean. Uste gabeko bisita.

Bere apaiz lagun baten alde fabore bat eskatzera zetorrela, esan zidan. Apaiz lagun horrek, arazo txikiren bat -edan kontuzko arazotxo-ren bat edo- zuela, eta lagun on baten beharrea aurkitzen zela: eta nire etxean hartu nahi ote nuen, aldi motx baterako, bederen, lagun hori aspertu zitekeelakoan.

Lagun horren izen-abizenak eman zizkidanean, berehala ihardetsi nion: gizon horrek osaba apaiza eta izeba propioa zeuzkak hor aldame-nean, Astigarragan, eta bidezkoena, haiengana biltzea, iruditzen zaidak. “Han ez hukek konponduko, eta hemen beharbada, bai”, erantzun zidan Pagola jaunak.

Orduan baietza eman nion; baietz trinkoa.

5. Geroztik

Geroztik ez naiz damutu. Adiskide handi bat izango zena hartu nuen etxean. Hobeto esan: etxea eman nion. Etxebizitza baten jabe izan zen: behar zituen giltza guztiak bere esku guztiz aparte: ezertan elkarrekin topo egin beharrik gabe. Bi buru, beren buruen guztizko jabe. Ez bata bestearen zaintzaile edo begirale.

Hasieratik konturatu nintzen, ni zaintzaile bezala inoiz ikusi banindu, ez ginela sekula adiskide izango.

Hala ere eta, hain zuzen, horrexegatik elkarri begiratu eta lagundu egin diogu: ez, ordea, ezarritako lege hotz baten indarrez, kristau bihoztaren eraginez baizik.

6. “Izatearen malura”

Horrela du izen, Xabierrek argitaratu zuen olerki liburuak. Eta gezurra badirudi ere, elkarrekin horrenbeste urtetan bizi izan, hainbeste elkarriketa eta solasaldi izan, eta sekula ez zidan aipatu liburu hori. Ez, noski, horretaz lotsaturik zegoelako.

Hamaika aldiz, ordea, aipatu zidan Kixote Mantxakoa: ia egunero irakurtzen zuen liburu horren zatiren bat.

Gizonaren izaera egokien eta garbien azaltzen duen liburua, Xabierren aburuz, Mantxako Kixote dugu. Hor ikusten dugu, garbi-garbi ikusi ere, gizakiaren egiazko izaera: izatearen malura, ipar euskaldunek esaten dutenez; hegoaldekook, izatearen matxura (okerra) esango genukeena.

Gizon oro, nola-hala, Kixote ala Santxo Pantza da. Askotan eta aldizka, bata eta bestea da. Kixote ameslari zoroa, ala eta edo Santxo zuhurra eta fidagaitza. Bata amets zoroetan bizi dena: bestea, amets handirik egiteko gauza ez: bihotz hotz, lurrari lotua.

Bata ala bestea, muga-mugatuak: nahi eta ezinean bizi direnak: zoritxar baten baten menpean jaiok: izatearen malura=matxura jasaten dutenak; pekatu orijinalaren izenez ezagutua, sortzetikako okerra, alegia.

Xabierrek pekatu orijinalik ez zuen sinesten: ikusi egiten zuen; ikusi eta bere baitan sumatu eta nozitu. Eta beste inorengan, guztiengan nabarmen agertzen zitzaion jatorrizko malura. Horregatik, ez zioten inongo harriidurarik sortarazten gizon-emakumeengan nabaritzen zituen makurkeriek.

Hori bai: bildurra ematen zioten. Beldurtia zen, bere buruagandik hasita. Izan ere, zenbat aldiz xuxen-xuxen ibili nahi, eta hala ere balantzaka ibili behar...

7. Xabierren Kixotada bi

Amets zoroetatik ihesi, oinak lurrean tinko eta burua erne, horrela izaten zen Xabierren iharduera. Kixoteren jokabideek irrifarra sortarazten zioten. Ez zuen haren antzeko izan nahi. Eta egiaz, Xabierren

bizitzan ez du erraz inork Dultzinea emakume liluragarriaren parekorik topatuko.

Bazuen, hala ere, Xabierrek bere bihotzatxoa, eta noizik behinka buruaren gainetik jartzen zitzaion, bere odolekoen eta Euskal Herriaren maitasunak eraginik.

Goiz batez, inoiz ez bezalako pozetan blai, agertu zitzaidan. Zulo batzuek zituen tramankulu txiki bat zekarren eskuetan. “Hona inbento haundia. Honekin dirutzak ekarriko dizkiagu Euskal Herrira”, bota zidan bat-batera. Begi-zabal gelditu nintzen, ezin sinetsirik.

Honelako zerbait adierazi zidan: bere lehengusuek, edo ilobek, alegia, beren eginkizunetan lantegian ari zirela, gasolina erabili; onek, us-tegabean, su hartu, eta sutan zegoen erregai horrek, ez dakit nolako metal baten barrutik pasatzean, galdu egin zuen kea botatzeko eta kutsadura sortzeko zoritzarreko ahalmena.

Asmatzen ibili gabe, txiripaz topatutako aurkikuntza miragarria eta guztiz probetxugarria.

Guztiok dakigu, gaurko munduan dugun arazorik larrienetako bat, erregaiak sortzen diguten kutsadura dugula, pozoiz betetako kutsadura. Hona hemen, bat-batean, horrenbesteko gaitzaren konponbidea. Tramankulu hori ibilgailuetan eta abarretan jarri, eta kitto: dena konponduta.

Euskal Herria ere nahiko konponduta: tramankulu hori patentatu, mundu osoan saldu, eta gure herriari ekarriko zizkion dirutzak...

Jainkoak daki zenbat urrats eman zituen gure Xabierrek, tramankulu hura ezagutarazi eta patentatzeko ahaleginetan. Industri-bulegotara, Jaurlaritzara... nora ez zuen jo gure gizonak, gogo onenez, Kixote bihurturik.

Neroni ere, zenbaitetan laguntzaile izan nintzaion. Banuen, eta bادت oraindik adiskide on bat, garai hartan Madrilen diputatu sozialista zena, eta Xabierri lagundu ziezaiokeena. Elkartu ginen hirurok, bazkaldu genuen...: Xabier eta nire laguna gehiagotan elkartu eta mahaikide izan ziren...

Zilegi zuen gure Xabierrek, guretako edonork bezala, amets egitea, Kixoteren legez ametsak gero bertan behera joango badira ere.

Beste amets bat ere bertan behera joan zitzaien adiskide onari: zorionez behera joan ere, nire ustez.

Hernanik alboan du Astigarraga, herri benetan polita eta aberatsa. Sagardo onik edan nahi baduzue, jo Astigarragara.

Bada Astigarragan jaun bat, markesa, elizaren, lurralde zabalen eta etxe askoren jabe dena. Eta Astigarragan bizi zen -ez da urte asko hil zela- D. Jose Agirre apaiza.

D. Jose gizon zintzoa genuen, zorrotza, erlezale porrokatua. Arrebarekin bizi zen, eta bere etxean eztiz betetako ontzitxoak liburuak baino gehiago ikusten ziren.

Han hemenka, inguruetako baserrietan erleuntzak barreatuta zeuzkan. Eztiaren salmentak diru mordo haundia ematen omen zion urtero, esaten zutenez. Pisu eta bajera batzuen jabe zen bertan.

D. Josek eta biok adiskidetasun handia genuen, eta zerbait haserretu bazitzaidan ere, Xabier osabarengana joan ordez, nik etxean hartu nuelako, adierazi nion gertatutakoa, eta lehen bezain adiskide jarraitu genuen.

Adiskidetzat horren harian, halako egun batez, bere bizitzako gora-beherak kontatu zizkidan, eta azken batean bai aitortu ere isilpeko moduan, alegia,- zenbat diru zeukan aurrezki kutxan. Diru-mordo polita: erleak ez ziren antzuak izan. Testamentua ere egina zeukala esan zidan: txanponak mixioetarako, eta etxe-lokalak arrebarentzako. Eta Xabierri ez ziola ezer utziko, iloba honek liburutan eta biajetan, zarran-zarran, dena gastatzen omen zuen eta. Osabak esana nire golkoan hobiratuta gelditu zen. Eta Xabier pikutan.

Garai hartan, sarritan eraman ohi nuen Xabier ibilgailuan Astigarragara, izeba-osabak bisitatzerat. Halako egun batean, iritsi ginen Astigarragara, D. Joseren etxaurrera, eta ibilgailutik jaistean hitzetik hortzera hau bota zidan Xabierrek: “Joxe Mari: hemendik urte gutxi barru, Astigarraga erdia markesarena eta nirea izango duk”.

Ez nuen jakin farrari ala negarrari eman.

Xabier, Kixote haundia. Agian eta sakonean, izatearen malura-matxura.

Kixoterenak bazituen, Santxorenak ere bai.

8. Xabier eta Santxo Pantza.

Zorakeria eta ameskeriarik gabe, gauzak hotz-hotzean ikusiz, arin-keriari eta bihozkada xamurregiei ihes eginez, horrela jokutzen du errealismo burutsu baten bideetan ibili nahi duen gizonak. Eta alde horregatik askotxo zuen Xabierrek. Sarritan bazirudien hotzikaraz begiratzen ziola gizon-emakumearen irudiari.

Ez zen baikorra gizakiari botatzen zion begirada; ez liluragarria: hotza, iluntsua, baikik. Giza izaera egiaz matxuratua, zauritua, harrak joa ikusten zuen.

Nire ustez, hemen garbi azaltzen du Xabierrek bere buruarekin zenbateraino zen zintzo eta egizale. Pentsabide horretan, bestalde, Xabier ez zebilen bakarrik: San Agustin, Martin Luther, Tomas Hobbes e.a. aurretik izan zituen.

Hari horri eutsiz, ez zuen amets gozorik egiten ondotik datorkigun belaunaldi berriari buruz. Arazo honetan, Jorje Oteizaren eragina suma daitekeela uste dut. Xabier eta Oteiza oso lagunak ziren, geroxeago ikusiko dugunez. Eta Oteitzak, Deban, artista gazteen eskolan zuzendari eta irakasle izan ondoren, gazteentzat hitz gogorrek ditu: axolakabeak, berekoiak, hezigaitzak... direla, e.a.

Jakina denez, Hernanira etorri aurretik, gure zegamarra ikastoletan ibilia genuen, gaztetxoak eskolatu eta hezitzeke asmotan. Ibili bazen ibili, behin baino gehiagotan entzun izan nion bere ahotik “nahiago zuela basoan, gosari, bazkari eta apari urdai azpikoz gozatutako baba beltza janez ikazkin bizi, ikastoletara hezitzaile itzuli baino”.

Bere ustetan, hezitzaile guztiak ere ez dira denak hain egokiak izan: agian, zorrotzegiak edo. Lehengo eta geroko apaizgaiok izan genuen hezitzaile bat, “santu” sona zuena, eta azken aldi honetan Donostian jubilatua bizi zena. Xabierrek Donostiako kalean santu hori ikusi ondoren, etxeratzen zenean, hala esan ohi zidan: “D. Ramon kalean ikusi diat, eta beste aldera joan nauk, berarekin topo ez egitearren”.

Izan ere, santu antzeko izan eta aldareetara jasoaz izatea ez zitzaion batere atsegin Xabierri. Jakina denez, Erromako gure gaurko Aitasantuak oso gogoko du, kristau asko eta asko santu izendatu eta aldareetara eramatea.

Gai hau gure berriketetan aipatzen genuenean, irrifarrez, bizpahiru aldiz, esan zidan gure Xabierrek: “Aitasantua baino lehenago hilko baintz, beldur nauk gizajo horrek santu egingo ote nindukeen”.

Zegamako elizan, Xabierrek hain maite zuen Zumalakarregiren ondoan ere ez zuen bere irudirik ikusi nahi. Apaltasunak eraginda? Agian eta areago, Santxo Pantzaren zentzu ona gogoan izanik. Beharbada, Nazaretoko Jesusen esaldi hau ez zuen ahazturik izango: “Onik ez da inor Jainkoa besterik”.

9. Xabierren Dultzinea

Haragizko emakumea izan ez arren, Xabierrek bazuen maiteño bat, maite-maitea. Xabierren golkoa ireki, bihotza topatu, begiratu eta bihotzaren erdi-erdian izen bikoitza maiteki grabatua aurkituko genuke: Euskal Herria-Zegama.

Ez zioen gezurrik D. Jose osaba apaizak, liburuetan eta joan-etorrietan Xabierrek hamaika txanpon gastatzen zuela esatean. Hamaika eta hamabi, eta ez txanponak bakarrik: orduak, egunak, urteak... ere bai. Zertan gastatu? Euskal Herriaren eta euskararen alde batik bat.

“Izatearen malura”, “Maiteño” eta “Jesus” olerki liburuen ondoren, eta Hernaniko garaira etorriz, Santa Kruz apaizaren bizitza plazaratu zuen.

Inor gutxi miresten; inor gutxi txalo beroz aupatzen zuen Xabierrek. Inor gutxi horietan, Santa Kruz apaiza eta bere mutilak. Eta beste hiru izen aipatzekotan: Aitzol, Orixe eta aita Antonio Zabala, “Auspoarren” zuzendaria eta arnasa. Migel Zerbantes, noski, beste maila berezian kokatua zeukan.

10. Santa Kruz apaiza

Xabierren lan-gelan sartzean, mahaia, aulkiak, bazter guztiak liburu-zosita, paperak zabaldurik goian eta behean, nahaste berdingabea... Ez zenuten ikusiko santuen edo gizon sonatuen irudi eta argazki haundirik. Hori bai, horma batetik zintzilik errosario santua, eta apal baten gainean, irudi txiki eta astun bat: Ama birjina, Seme hila, oinetan duela: “pieta” izeneko irudia, alegia.

Arantzazun, elizaren aurrealdean, goi-goian ikusten den eta Jorje Oteitzak eginiko irudiaren kopia txikia. Eta Xabierrek zeukan iruditxo horrek Oteitza beraren sinadura zeraman atzealdean. Bitxi eder bat, beraz: Oteitzaren oparia zen.

Izan ere, Jorje Oteitza eta Xabier elkarren lagun min ziren. Gure zegamarra sarritan joan ohi zen Altuzara, Jorjeren etxera, elkarrekin bazkaldu eta solasaldi luzeak egitera. Solas horiek harrigarriak, kontaezinak, piperminez gazituak izaten omen ziren: horrela esaten zidan gure adiskideak. Xabierren iritziz, marka guztiak hausten dituen gizona da Oteitza, distiratsua, “jenioa” : eroaldiak ere hutsik egiten ez dioena.

Xabierren gelara berriro bilduz, jarrai dezagun: han zeukan Kolonbian mixiolari, bizar zuri-luze, urte handitan sartua, Santa Kruz apaizaren irudia. Irudia bera ikus daiteke liburuan, 8. orrialdean, eta ondoan, Xabierren hitz hauek: “Gizon harrigarria, bere azken urteetako argazkia. Berriz sortuko ote du Euskadik horrelako gizon bikainik?”

Xabierrek ez zuen Santa Kruz apaiza aipatzen bakarka: “Santa Kruz eta bere mutilak” esan ohi zuen beti.

Ez dakit garbi, zergatik mintzatzen zen horrela. Beharbada, mutil horien artean, zegamarrak bazirelako: hain zuzen, Agirre eta Azurmendi, Xabierren etxaldekoak. Edo, agian, -eta honetan asmatu egiten dudalakoan nago- mutil horiek oinez egiten zituzten izugarritzko ibilera harrigarriengatik. Gerratean, gauez, mendiz-mendi, inor konturatu gabe, Gipuzkoa, alderik alde, arakatzeko gauza ziren. Gauza hau askotan aipatzen zidan Xabierrek: eta horrek badu zerikusia gure adiskidearen jokaerarekin.

Gorputza benetan astuna zuen, eta hankak ez arinak. Eta, hala ere, harritu egiten ninduen egiten zituen ibilera luzeekin. Hernanitik Donostira, 7 kilometro, alde-alde. Gure adiskidea sarri joaten zen gure hiri nagusira: gehienetan, joan-etorria, oinez.

Goizgiro ederra agertzen zenean, ibilaldi bat egitera zihoala esan ohi zidan askotan. Orduetan eta orduetan ibili, izerdi-patsetan etxera itzuli, bustialdi luze bat hartu... Eta orduan, hura gure gizonaren atsegina!

Halako egun batez, goizaldean, ferira zihoala esan zidan. Ilunabarean, etxeratzean: “Tolosako perian izan nauk”. Oinez, noski, Hernani,

Urnieta, Andoain, Villabona, Irura, Tolosa...: joan eta etorri: ziur-ziur nik ez dakit zenbat kilometro. Santa Kruzen mutilen ibilerak ezezik beste norbaitenak ere ez ziren makalak.

Hemen esandakoa entzunik, ez zaizue egingo ulergaitz Xabierrek “San Adrian eta inguruen kondaira” liburuan, 19. orrian, botatzen duen esaldi hau: “Zein ederra den izerdia galtzeak gorputzari dakarkion atsegina!” Ez zen buruz mintzo. Askotan sumatu zuen bere baitan.

Xabierrek Santa Kruz apaizari zion jaiera kontuan izanik, ez zaizkizue arrotzak irudituko esandako idazlan horretan, 21. orrian, idazten dituen hitz hauek: “Santa Kruz apaiza... bi armaden aurka jardun zian, artzain makila arrunt batekin: gure egunetako eta gure lurreko Kixote. Euskal Herriak sekula ulertuko ez duen gizona zuan”.

“Kixote, Euskal Herriak sekula ulertu ez duen gizona”... Kixote horrengan, ulertua ez den gizon horrengan, ez ote zuen bere burua ikusten Zegamako “Axerineana” erroten jaiotako gure adiskideak?

11. Euskal Herriko Kixote bi: Aitzol eta Orixe

Xabier eta biok, behin baino gehiagotan, joan izan gara, Santu Guztien egunez, Hernaniko hilerrira, Aitzolen hilobira, aitagure bat errezzatuz, gizon handia oroitzera eta gure omenalditxo eskaintzera.

Orain behintzat kristauen lurrean hobiratua zegoen. Hasiera batean, itsasontzian harrapatu eta, Hernani inguruan -"cuesta de la muerte" deitzen diote oraindik- bizia tiroz kendu ziotenean, elizgizon agurgarri eta euskaltzale porrokatu hari, kanposantutik kanpo, sasi tartean, aitaguretxoa adiskideari eskaintzera. Frankoren garaiko zorrigaitzoak ziren.

Aitzol izengoitiz, berez, Jose Ariztimuno Olaso tolosarra ezagutzeko eta elkarriketatzeko egokiera eman didate nire bizitzako urte luzeek. Gazteagoa izanik, Xabierrek ez zuen izan horrelako egokierarik.

Egokiera sortu genuen, bai sortu ere, Aitzol gure Herriari ezagutzen emateko, eta bere lan bikainak euskaldunen artean zabaltzeko. Taldetxo bat bildu ginen, Xabier eragile eta aitzindari genuela, gure Aitzol handi eta euskaltzale sutsuaren idazlan guztiak bildu eta plazaratzeko asmo-tan.

Ez zen eginkizun erraza. Egia, Aitzol, euskal kulturaren, eragile bizkorra, batez ere, izan zen; baino baita idazle oparoa ere. Bere idazlanak egunkari, astekari eta aldizkari askotan banatuak zeuden.

Guztiak jaso behar ziren, bilduma osoa egin eta, liburuetan baturik, lan guztiak plazaratzeko.

Xabierrek eta biok hamaika txango egin genuen Lazkaora, Beneditarren liburu eta artxibategi handira, bilatu eta gero fotokopiaz jasotzera. Beneditarrek gorderik zeuzkaten gerra aurreko “Euzkadi” egunkariaren ale guztiak. Egunkari horretan maiz idatzi ohi zuen Aitzolek.

Alez ale eta orriz orri, arretaz begiratu behar izaten genion, non aurkituko Aitzolek izenpetutako idazkiren bat. Eta aurkitutakoan, fotokopiak egin. Eginkizun horretan Lazkaoko alkatea eta udaletxeko idazkaria laguntzaile jatorrak izan genituen.

Gasteiz, Bilbo, Zornotza eta abarretara joan-etorri anitz egitea toka-tu zitzaion Xabierri, Aitzolen lan barreiatuak biltzeko asmoz.

Milaka fotokopia bildu eta liburuetan jasotzeko ahaleginak amaitu ondoren, idazlan horiek plazaratzeko behar ziren milioiak sortzeko bideak ere Xabierrek egin zituen Eusko Jaurlaritzan, Mari Karmen Garmendiaren eskutik.

1988an, sei liburu ederretan, EREIN argialetxeak argitaratu zituen Aitzolen biografia eta idazlan guztiak. Eta horretarako Xabierrek, joan-etorrietan, gauak eta egunak etxetik urruti egin beharretan, bere sakeletik zenbat txanpon gastatu behar izan zituen Jainkoak beste inork ez daki. Hori guztia merezi zuen Aitzolek.

Merezi du baita Aitzol izena jasotzea. Ariztimuno Olaso-ren lehen hizkiak bilduaz, Aitzol izengoitia osatu zuen gure tolosar ahaztezinak. Ez da bidezko ahaztea.

Horregatik, barka iezadazue nire atrebentzia: zuen etxean, haurtxo berria jaiotzean, beharbada euskal izen polit baten bila ibiliko zarete. Hona izen ederra: AITZOL. Beterrian ezagutzen ditut horrelako izenekoak. Goierrian ere zabalduko balira, Aitzoli zor diogun egiteko bat berteke genuke.

Orixe

Orain arte eginiko oroitzapenak nik uste baino luzexegoak atera zaizkit, eta aspergarri izango natzaizuen beldur naiz. Hala ere, Xabierrez eta Orixez hitz bi esan gabe ezin gelditu. Benetan Xabierrek maite eta miresten zuen Orixe. Behin baino gehiagotan entzun nion: euskal idazlerik onena, Orixe; eta euskaraz idatzitako libururik bikainena: “Quito-n arrebarekin”, Orixerena, noski.

Aitzolen alde eginikoak baino lan eta ahalegin handiagoak egin zituela Xabierrek Orixeren idazlan guztiak bildu eta plazaratzeko, hori zalantzarik gabeko egia da.

Halako zaletasuna zion Orixeri, otoitz-gai bezala ere Orixeren olerkia eta hitz lau erabiltzen zituen sarritan. Elizan eseri: luze iraun, Orixeren liburu potoloa eskuetan. Horrela ikusi ohi nuen gure zegamarra.

12. Xabier, gizon jantzia

Soinez, trakets antzekoa: hizketan, jario urrikoa... Norbaitek pentsa dezake arlote bat genukeela begien aurrean: kanpotik eta barrerendik arlote. Azaleko itxurak, ordea, egia azaldu baino estali gehiago egin dezake. Nazaretoko Maisuak honetaz zerbait bazekien, eta esan ere, esan zigun.

Axerinenea-ko intxaurrondoaren aleak, azala latza eta lakarra; barruko mamia, ordea, gustagarria. Hori da intxaurraren izaera.

Jakintzaz eta kulturaz gizon jantzi-jantzia genuen Xabier. Egia esan, burua ezagupenez hornitzeko, inor gutxik bezalako egokierak izan zioten.

Argia zen: azkarra izatez. Eta gero ikasketa luze-etengabeak egiteko beste eginkizunek eragozpenik ez zioten jarri. Euskal Herrian eta Euskal Herritik landa (Erroman, Valentzian), ikasi eta ikasi, beste eginkizunik ez zuen izan.

Elizgizon izanik ere, ez zegoen -azken urteotan behintzat- apaiaz eginbeharretara lotua. Horregatik, Setien Gotzainari eskerrak ematen dizkio idazlan baten sarreran.

Xabierren liburutegia ikustekoa zen, liburuen kopuruz eta gaien aniztasunez.

Asko ikasia, eta asko ikusia. Ezagunak zituen Europako herrialde gehienak. Afrika, Israel-Palestina (bi bider), Ipar Ertain eta Hego Amerikak korrituak zituen. Ez korritu soilik: begi argiz begiratu eta arretaz aztertu lurralde eta biztanleak ere. Afrikako beltzak, Palestinako arabeak, Ameriketako hispanoak hizpide genituen askotan, eta bakoitza bere mailan jartzen saiatzen zen.

Beste gizon bat Axerineko-gure gizona bezain jantzia eta hornitua topatzen, nahiko lan izango du Zegamako herriak.

13. Goitik beheraino, zegamarra

Axerineko intxaurrondoak zabaldu zituen bere adarrak alde batera eta bestera: Ubera, Aia, Erreterria, Donostia, Hernani... aldera. Zainak, ordea ez zituen lekuz aldatu: zainak beti eta tinko Zegaman iraun zuten.

Urteetan ezagutu genuen elkar Hernanin, baina Xabier ez zen izan inoiz hernaniar. Bertakoa ez izanik ere, Hernaniko erroldan sartua, Hernanin ematen dut botoa. Xabier ez zen han erroldatu, ez botorik eman ere: zintzo-zintzo Zegamara etortzen zen.

Hernanin badira zegamar batzuk: Xabier berehala egin zitzairen lagun. Meza bat eskatzen zutenean ere, ematea berari gustatzen zitzaion.

Meza hitza aipatu dudanez gero, esan dezadan, Xabierri ez niola sekula izen hori horrela entzun; beti Zegamako tankeran baizik: mezea.

Hernani inguruko elizgizon taldetxo bateko astero egiten dugun solasaldi eta otordura biltzeko, askotan gogo handirik ez zuen azaltzen Xabierrek. Gure berriketak exkaxak, kultura sakonez jantzi gabeko gizonen berriketak iruditzen zitzaizkion. Halako batean, ordea, zegamar apaiz bat, Joxe Mari Ormazabal Goenaga, gure ingurura izendatu zuten, eta gure otorduetara etortzen hasi zen.

Orain bai, gogoz zihoan Xabier: mahaian elkarren ondoan jartzen ziren, beste inorekin hizketan ibili gabe. Biok, eten gabeko txutxu-mutxuan, Zegamako kontu xahar eta berriak ahotan, bi-hiru ordu, han jardun ohi ziren gozo-gozo. Ez dakit goi mailako kultur arazoak ote zituz-

ten mintza-gai: bihotzean zeramaten Zegama ezpainetara igotzen zitzaiea, nik uste.

Atzoko Zegama ezagun eta maite zuen Xabierrek: gaurko Zegamak, bide zuzenetik, aurrera egin dezala: hori eskatuko digu Xabierrek goiko Aitaren altzotik.

Bukatzeko, zer modu hoberik, Xabierrek berak idatzitako hitzak entzutea baino. “San Adrian eta inguruen kondaira” liburuaren sarrean, 21. orrialdean daude. San Adrian gainean balego bezala, eta hain maite zuen mendi horrekin elkarriketan ari den tankeran, aurrez aurre honela hitz egiten dio gure Xabierrek:

-“San Adrian ederra: zer duk handia, ederra, betikoa?

-Jaungoikoa duk bakarrik handia. Dirudi dioela San Adrianek.

Nire baitan bildu naiz inguruko isiltasunean murgildurik eta bihotzaren taupadek San Adriango sabaiari darion tantaren hotsa ziruditen. Biotzaren ondoan neukan, isil-isilik Jaungoikoa, Big Bang baino lehenago bazena, beste hoge mila miloi urte barru ere izanen dena.

Gizonaren arrangurarik ederrena Jaungoikoa da beti.

Ondo pentsatuz gero, begi nekatuak dira bakarrik izadiaren edertasuna eta Jaungoikoaren xarma ulertuko ez dituzten begi bakarrik”.

* * *

Nire Xabierren ezagutza.

Ez dakit ziur noiz ezagutu nuen Xabier. Ziur asko Orereta Ikastolan sartu zenean. Urteak dira, jada. Gutxi gorabehera 1980. urte aldera izango zen. Data zehatzak ahaztuak dauzkat.

Urte gutxi iraun zuen “Orereta Ikastolan”. Garai hartan Batxiler esaten zen arloan ematen zuen gaia, Euskara zen. Badakit, berak esanda, bere eskola orduak ez zituela atsegin izaten, ikasleak errebelde xamarak zirela eta, politikaz eragin gehiegi zutela eta...

Nire iritzian, horiek ahaztu gabe, bere izate anarkikoari ere zor zaio. Ez zen jaio agintzeko, ez orduetara makurtzeko ere. Artista gehie-

nen modura. Gu edozeinek baino gehiago euskara menderatu arren, bere gai bakoitzaren prestakuntzek, ez zuten neurri berdina izaten.

Grazia egin dit Joxe Mari Otamendi apaizak esaten dituen Xabierren hitzak, alegia “nahiago zuela basoan, gosari, bazkari eta apartu urdai azpikoz gozatutako baba beltza janez ikazkin bizi, ikastoletara hezitzaile itzuli baino”.

Utzi zuen eskola, eta, geroztik, euskara eta Zegama izan zituen buruan. Otamendik esaten duen modura, bere maiteminak.

1988. urtea

Nikolas Ormaetxea, “Orixe” ren mendeurrena bete zen 1988. urtean. Omenaldiak antolatzeko elkartu ginen hainbat eta hainbat lagun “Etor Argialetxeak”, alde zaharrea zuen bulegoan, besteak beste: Joxe Mari Aranalde, Gillermo Etxeberria, Juan Mari Lekuona eta Xabier Azurmendi. Eta batik bat Pablo Iztueta.

Orixeri Omenaldi berezi bat egin nahi zitzaion. Hori antolatzeko, bi alde nagusi otu zitzaizkigun: bata bere jaioterrian eta Huitzin egingo zena, eta, bestea, haren lan guztien argitalpena.

Lan erraldoia, beraz, gure esku hartu genuena. Uste dut denon artean egindako lana, oso ondo atera zela, bai Orexan eskaini ziren hitzaldiak, eta eraiki zitzaion irudi erraldoia, eta orobat Huitzira egindako txangoa eta bertan ospatutako jai eta ekitaldiak. Oraindik ere gogoan dut Nafarroako Gobernuak Kultura arduraduna, gaztelania hutsean hasi zenean, oparitu zitzaizkion oihuak eta txistukadak.

Denetan ibili zen Xabier aitzindari. Baina, batik bat azpimarratzekoa da argitaratu genituen bost tomo loditan egindako lan erraldoia. Orixeren lan guztiak. Denok parte hartu genuen arren, nagusiki Paulo Iztueta izan genuen arduradun nagusi.

Bost tomo horien artean, hirugarrenean hartu zuen parte gehienbat Xabier Azurmendik. Hamaika joan etorria egin zuen harat honat, hamaika fotokopia egin zituen, eta hamaika xox gastatu ere bai ale hori (1343 orri) argitaratzeko. Nire ustez, bera izan zen tomo honen egile nagusia: IDAZLAN GUZTIAK III. ARTIKULU ETA SAIAKERAK. Hala dio bazterreko eskaintzan: Tomo honetako lan sakabanatuen bilketa egiterik ez nuen nik izango, baldin eta behar nituen orduak hartzeko baimenik eman ez

balit Gotzai Jaunak. Bijoazkio eskerrik haundienak gure kulturaren ize-
nean”. Xabier Azurmendi.

Hainbat ibilaldi Santadri-ra (San Adrian)

Egin genituen biok batera hainbat eta hainbat ibilaldi, gehienak bere leku kutunera: Santadri-ra. Hara iristerakoan antzaldatu egiten zen, eta bere hitz isila amaigabea izan ohi zen. Bertako galtzadak, bata zaharragoa, erromatarren garaikoa edo, eta, bestea berriagoa. Geroztik ezagunak egin dira bi galtzada hauek, baina uste dut horren agerpenean zerikusi zuzena izan zuela Xabierrek.

Hori baino harrigarriagoa izaten zen leizezuloko gora-beherak so-
lasten zituenean. Bertatik pasatzen omen ziren Gipuzkoatik Arabara ira-
gan nahi zutenak. Errege-kaltzada zen, batetik, eta Donejakue Bideko
pasabidea, bestetik.

Xabierren ustetan, tunelaz gain, animaliak, batik bat ondo pasa ezin
zutenak, bazuten alboko arkaitzetan zizelkatutako beste bide bat. Behin
edo beste egokitu zitzaigun harekin batera ikustea.

Beraz, Zegamako historian garrantzi berezia izan zuena. Horren
adibide garbiena da Xabierrek Santadri gainean jasotako kondaira, isto-
rio, leienda eta gainerakoak.

Alboko kontakizunak dituzu, irakurle, gure adibide. Bataiak, agian
argitaratuak izan daitezke, gehienak, ustez ez dira argitaratu.

Ojaola (KAJA URREA)

Zumitz Urdullu gañen do Ojaola. Beñ Ojaolati bêra zetotzen Antzaza ta Goiene.

Goienek Antzazai Frantziñ zellela gertau zikon kontu at kontau mentzion. Beira “Ni Frantzin nellela gizon bat billau nian sekulako premiñ. Erreal bateati sekreto bat aindu zerean. Ara ze esan zien. Ojaolako zulon kajaurrea ziola, Alkazi at ikusko nola espartsu soka at5 bueltan lotuta zola. Arbolen azpiñ aurreraxio losa at. Losa orren azpiñ kaja urrea.

Beira jarri zien da alkaziñ espartsu sokea ikus zuen eta aurreaxio losea re bai.

Goiene ta Antzaza losea jasotzen asi zien da Antzaza gerriko zartare eñ zikola ta lurrea eroi zan.

Goienek Antzaza ori etxca eamanda utzi zon.

Hurrengo goizean jun zikon Goiene Antzazai, Ojaola juteko eskatuz baño au ez mentzan gauza.

Azkenen astelen goizen jun zieneako, Antzazak eta Osintak kaja urrea arrapau ta Goiene aua bete ortzekiñ utzi zuen.

* * *

SANSON ARRIE

Zeamati oso gertu, Arrabiola ondon, bazan Arkaitz aundi bat. Urte batzuk diela, arrobi eñ zuen, makinak poliki poliki jan zuen aitze.

Sansonek aballan Aizkorriti bota zôla arria u esaten da Zeaman.

Donosti puskau nai mentzon baño bekotz baten irrist ein da, Segurâ bakarrik aliau men tzan arrie.

* * *

ELIZEA ZEAMAN NOLA EIÑ ZAN.

Zamao Elizea eiñ zanen, xexion asi mentzien. Atxamarren zârreo nausik, Aldutzako Elizea atzea utzi ta berria ein nai izan tzon bere terrenon. Erriko maiorazgok ori etzuen ametitzen.

Atxamarrenge Nausik maixterrak zeuzke da ok nausiñ alde ta maiorazkoaren contra, au etzuen ametitzen.

Xexioa sortu zan, baño Atxamarrango nausik Elizea eitea erabaki zon.

Arrie Animapiztiti, Antximuñoti, Izarra ekertzen zuen da emendi Atxamarrena.

Atxamarrenge lurren asi zien Elizea eiten, baño Atxamarrenen eunez eiten zen obrea, gauez norbeitekarrastau ta gaur Elizea don lekua eamaten zitun. Gurdiz gañea.

Gau baten da askotan eindako lanak veste leku baten zerela ikusita, beiñ andra bat jarri mentzan leio zuloti milagroa zer zan jakiñ naita.

San Martin mentzizon gurdiñ arrik zitula kantari:

“Aida txuri,
Aida gorri,
Leiozilotik beida don orri
Età daioan begie.
Akulukiñ begie età mentzion.

San Martiñen milagroa ikusi ta Elizea oaingo lekun eiñ mentzuen.

* * *

JOAN TXILIBITU EDO TXISTULAARI

Joan txistularie eiztari amorratue zan. Beiñ mezea ematen ai zala, ebanjelioko aldeti, deabruk irten zon erbiñ forman. Abadea mezea utzi ta txakurren atzeti mendia abiau zan.

Ordun Jangoikok kastigau ein zon.

Eskopetea eskutan da txakurrek atzeti zitula mundue mundo zan arte, eizeako destinata zion apaiz gizajoa.

Ala dalle apaiz gizajoa.

Gue atxek beiñ. Gauen Istazoa lotzen ai zala, fiu...fiu... eiñez bizon bat ikus tzon, eskopetea eskun zola.

Besteko Patrizi ixsnego zelakon, kaxo,esan zionen, fiu...fiu... eiñez jon mentzan.

* * *

KOMERIANTEA

Errezoa bakarrik ez menda Jangoikok nai dona, guk lana eitea re nai izate mendo.

Beiñ komeriante bat mentzan. Motiko umezurtz bat mentzeuken da komerik eiten ibiltze mentgzien.

Beiñ motiko onek, jinaxitam zellela erori miña artu ta ill eiñ mentzan.

Komeriantek bê burue bakarrik ikus zonen komentu baten pralle sartu zan.

Rekreon Amabirjiñei errezatzea juten zan eunero eta kapillako atea itxi bê ta ola eoten tzan denboratan.

Frailek kapillan ze eiten tzon jakiñ naita eun baten leiotei beira jarri zien.

Amabirjiñen aurren, sekulako jinaxik eiñ zitun da nekau arten seitu zon jinaxitan.

Alako baten, neka uzanen, Amabirjiñek mantalakiñ bekokie sekau zion.

Ordun konturatu zien prallek errezoa bakarrik etzala balio zona.

* * *

LANDATAKO ZAZPI ANAIEK

Landatan zazpi anai bizi mentzien, zeñ baño zeñ indartsuagok. Sanadriandi zetozen mandazaiei, Landata pareia irixten zienen, bidea

ortetze mentzien motill ok, itai bat eskuetan zuela. Mandoai lazok moztu tga zagik eta gari zakuk besapen etxea eamate mentzitu.

Mandazai bat beiñ Landatako anaiekiñ burutu eziñ da mandabideti asi zan ibiltzen, karteroan bideti.

Ala esan mentzon mandazaiek beiñ.

“Txakur onekiñ nik etzeuki Landatako zazpi anaien bildurrik”.

Zazpi anaiek au aitu zuenean ala esan mentzuen:

“Pauko ik”.

Zazpi anaietan txikianak esa mentzon, bera naikoa zala mandazai ari bildurre sartzeko.

Iturzabala irten mentzion mandazai orri, beso bat trapuz ondo estalita zôla. Mandazaiek ikus zonen txakurre axau ta gañea bota zion. Txakurrek aua zabaldu zonen, Landatako mutillak trapuz estalitako eskua sartu zion auan.

Txakurra zotinka asi zanen kutxiloz ill mentzon.

Mandazaie, – esan mentzion Landatako mutillek– txakurrei pasau zakoma euri pasatzea nai ez pa’ek, kontuz itz eiñ Landatako anaiekatik.

* * *

AMIÑAGONE

Beiñ, gauen Amiñagoneko txakurre zaunkaka asi mentzan. Atea jo ys zabaldu zuenen, seme gaztea, bê billa etortako bi launekiñ jun mentzan etxeti.

Hurrengo goizen San Adriandi pasau bean zon erregiñea da oni lapurretea eitea irten tzien iru mutillek.

Baita trabukoa dixparau ta erregiñei belarri bat eaman e.

Baño iru mutillek arrapau ein zituen da bat Artagosan, bestea Misason da irugarrena Murgi zelaien urkau mentzitu.

Amiñagonekoa, Musasokoa eta Mendalekoa mentzien mutil ok.

Arrazkio, Zeaman Goialden txakurre zaunkaka asten danen, gaue bada, ateik eztala zabaldu bear esaten da.

* * *

SAN ADRIANGO LAPURRE

Sanadriandi zear mandazai bat mentzijon mandoa urrez kargauta zôla.

Atzeti norbaitek seitzen ziola konturau zan, baño aurrea seitu zon.

Alakon baten Opakua gañea aliau zanen, seitzen zetorkionak “alto” bota zion mandazaiei da diruk eskau.

Mandazaiek txoakilloa zaldiri kendu, lapurre jo burun da ill eñ tzon.

Lapurre Santi Espirituko Frailea zatea tokau zan. Orduti galde mentzan Espiritu Santuko konbentue.

ZEAMAKO AZKEN JENTILLE

Jentill batek, zartu zanen, bê semei esa mentzion, jaso iek betazalak, otsak aitzen zituat eta.

Semek labeagea artu ta betazalak jaso mentzion.

Jentillek ala esan mentzion.

“Au dek txikillerie”. “oaindio ikusko ituzue mundun gizonak saski baten azpiñ indaurketan”.

An urrutiko ibarren gizon txikik agiri mentzien erruz.

BARRIOLA

Barriola izeneko ikazkiñ bat San Adrianen ibiltze mentzan bêkua-drillekiñ. Ikazkintzan da lapurretan bitan eimentzon.

San Adriango ikaskintzea bukautakon, Araba jaixten mentzan da an etxe baten apopilo eote mentzan.

Apopilo etxen ama alargune bizi mentzan alabakiñ.

Beiñ menditi ikazkiñe jatxi zanen, ama alabak nearre mentzeren.

Zer dezue ta.....

Nausie etor zaku errenta dirun eske eta diruik eztauku.

Zenbait da dirue?

Ainbeste.

Ikaskiñek eman tzien beitzet diru ori. Ama alabak dirue leku jakiñen entreau bear zien etxenausiri. Ama alabak dirue nausiri emateb ai ziela Barriola presentau zan trabuko batekiñ. Alto, ein da ama alabak eman tzien dirue kenduta biali zon etxenausie.

Andi eun batzuta, Zeamako Artzak Aixkoneta biali zon Bitoria diru billa. Bankuik gertuna Bitorin mentzan da.

Aixkoneta dirukin Sanadriandi pasatzewn ez atrebitzen Barriolan beldurrez eta pago zulo baten gorde zon poltsea. Alakon baten ikaskiñekiñ eiñ zon topo.

Barriolak ala galdetu zion. “Artzan enkargun bat eiten ibilko aiz?

Aixkoneta orrek ezetz ba, eta ola kontestau mentzion, “ez motell, Araba jun nauk txerri koxkor bat erostea. Eta jokun asi eta diru guztik galdu zituat. Emen netorrek ez diru eta ez txerri”.

“Bazekiat Artza nê kontra soldaduk biali naita dallela, ba esaiok nê koadrillekiñ jaxten banauk eztola nei soldaduk bialtzen lanik izango”.

Ala izkutau mentzan ikazkiñe.

Aixko neta gordetako poltsea jaso eta laister zan Artzan etxen.

Artzak ala galdetu mentzion “Barriola ikusi al det.

Bai.

“Ordun eztek duruik ekarko” ?

“Emen dirue” eta poltsea maien gañe bota mentzion. Esan mentzion Artzan enkargue re, alegie bere kuadrillekiñ etortzen bazan etzola lanik izango soldaduai otseiten.

Artzak esan mentzion Axkonetai, “jungo alitzeke berriz San Adriana?

Aixkonetak baietz ba.

Emaiok Artzai miila erreal eta esaiok ni ez nallela aren kontra.

Azkenen soldaduk etorri ta arrapau mentzuen Barriolab kuadrillea. Bera izkatau mentzan. Bê mutillen batek beartuta soldaduai erakutsi mentzien Barriolan gordelekue.

Eskuk eta anak lotuta erretzen zeon karobi batea bota mentzuen.

Zeukanai kendu eta etzeukanai ematen zionan ixtorie ola bukau mentzan.

BARRIOLA (II)

Barriola bê bandekiñ Portugañen ibiltzen zan Ikaskintzan. Ataundarra mentzan.

Gipuzkoati Araba zellen jendek San Adriango cueban zeon kantinan dirue jokatzte mentzuen. Jende askok errenta diruk pau ezinda re geatzen zien.

Barriolak arboletan izkutatuta jartzen zitun gizonak, kaltzaden ingurun, jendea zetorreanean danba eta gañea saltoeiten tzien. Batzuai dirue kendu ta etzeukanai eman da ola ibiltze mentzan.

Artzaiai e ardik arrapatzen zien, askok bildur aundie zien.

Beiñ bidez zijola, Asurmendi Muñoko amona txikie jatekoa erretzen ai mentzan, ontan andi Barriola pasatzea tokau zan.

Amona txikik labeti etâ opea ta pusketa àt eskeñi zion Barriolai. Ontan izketan asi zen.

Amona, ze berri do?

Ze berri don esaten diezu? Jende guztie or dalle, Barriola gora ta Barriola bêra, bati dirue kendu diola ta besteie ardie.

Muñoko amona txikie, laben ogiai buekrtea ematen asi zan. Ogik alde bat erreta ta bestea oaindi oretan zeuken. “Nik gizon ori al bano ogi hau bezelaxe, laben sartuko noke”.

Zuri oker asko eñ al dizu? Galdetu mentzion Barriolak.

Nrei ez, baño askoi bau.

Ordun Bernaolak andrei gonak jaso oaindik oretan zion labe ogie aretu ipurdiñ jarri zion.

Aren garraxik!!!

Urrengon Barriolagati arrazoiez itz eñ, Barriola ni naiz ta.

Bide asko zaitzen zitun, San Adrian, Zoazarreta eta beste asko. Zaldi gañen zionai, junai etxea esate mentzion da gero lazoa lepoa bota. Ala ukatze mentzon jendea.

BARRIOLA (III)

Joan txiki Goienekok Arabako Salbatierran zeuken etxe nausie ta autza zijon errentea pátzea.

Eun jakiñe izaten tzan errentea pátzeko. San Adriango tabernan Joan Txiki onek galdu nentzon errentadirue jokun. Nausiña Salbatierra jun da esplikau mentzion pasaizoa da beste eun baten pauko ziola aindu mentzion Joan Txikik nausiri.

Beize dirue irâzi eta errentea patzea zijola ure eraten ai mentzan Sanadrian azpiko metaliturriñ.

Kaltzipurditi eldu eta au esanez jaso mentzon airen Barriolak. “Ara emen gue Joan Txiki”.

Zer tzellen da errentea patzea zijoala ba Arabâeta Barriolak Joan Txiki ontzako urrea kendu ta gerrikon gorde zon. Aratz gañea eman zon da koadrillei Joan Txiki ondo tratatzeko aindu zon. Urrengo eunen Barriolak, “jun ai Zeama aldea ta biden iñor iksten bek esan eztiala iñor ikusi”. To eta aurreko eunen kendu zion ontzakoa eta beste ontzako bat eman mentzion.

Joan txikik laixter billau zon Zeama aldeti zetorren jendea, mandok kargauta zituela.

Ia iñor ikus zon galdetu zion Joan Txiki jende onek. Erregek dirukiñ zetozenak mentzien. Joan Txikik ezetz. Laixter tirok asi mentzien baño orduako Joan Txiki urruti zan.

BARRIOLA (IV)

Beñ Bernaolai motiko at etor tzikon Sanadriana, lapurretan ikas nai zola ta.

Barriolak esa men tzion. “Jun ai Zeamâta ekaitzak iru ogi”.

Mutikoa Zeamai ogi bê etor mentzikon Barriola oni.

Urrengo eunen Barriolak ala esa mentzion motikoi, goazeak Zeamâ, ogie ekar bear diau.

Sartu zien dendan da motikoi etzien ogik eman diruik etzeukan da. Baño etxabola aliau zienen Barriolak kapusaien azpiti iru ogi etâ zitun, iñor akordau bédendan arrapau zitunak.

Ala esa mentzion motikoi. “Ikustêk nola iru ogi ekar dituan nik diruik bê?

“Ik lapurre izateko eztek balio ta jun ai emendi. Ikas zak beste ofizio bat”.

BARRIOLA (V)

Barriolak bê motillai ola aintze mentzien. Alakok eo olakok alako lekutan utzi dezala dirue.

Ezetz esaten badue, esan gañen geala.

Beñ pâutzen zuenak paken uzte mentziton.

NESKAMEA

Neska át Altzunkandi Latsanea jun mentzan neskame. Eziñ mentzan neska au etxea ikusbe bizi. Etzan etxea jun nai zola esaten atrebitzen da ola zion Latsanen etsi ezinda. Behin danak kanpon tziela, umea lotan jarri eta iges ein tzon.

Moleo aldea aliau zanen Latsanei beida au esan mentzon.

Latsana,

Zeaman dan atsana.

Biba Iruxta mendi ta Altxukana.

TARTALO

Tartalo mendiñ aitzulo baten bizitzen zan. Gizon txikik arrapau ta jan eiten zitun. Beñ Sâdarran ardi billa zeiltzela bi gizon txiki sartu zien Tartalon aitzulon. Tartalo etxea etor zanen, sekulako arri zar batekein atea itxi ta sue pistu zon.

Su argitan gizon txikik ikus zirun, bati eldu zion da burrunziñ erre ta jan zon. Ontan lo artu zon. Gizon txikik ze zetorkion jakinda burrunzie surtan gorituta begiti sartu zion. Gero gizon txikie ardi arten izkuta zan. Tartalok leiñek eiñ ati etzon gizon txikik billau.

Goiz aldea ardik orroika asi zien da Tartalok arritzrra alde batea kendu ta ardik banaka banaka anka arteti pastasen asi zan.

Gizon txikie ardi narrue bizkarren tzola, Tartalon ankatarteti pikotxen pastasen asi zan.

Tartalok eskue bizkarren bota zion da onen ardi narrue Tartalon eskutan utzi ta gizon txikik iges ein tzon.

Orduan Tartalok eraztune etâ beatzeti ta tiau zion gizon txikiri da beatzen sartu zion.

Eraztunek “emen nauk, emen neok” esaten tzon altu ta Tartalok naiz itxu eon, eraztunen otseti seitzen zion gizontxikiri.

Gizon txikiri, eriosunar artan, beatz txikie moztea okurritu zikon, Kûtxe Santuko aldaparoa bota zon beatza bê eraztunekiñ.

Tartalok eraztunen atzeti, aldaparon sartu zan da bertan ito mentzan.